

Milena Petrović*

UDK UDK 342.52(4-672EU)

str. 115-132.

MEĐUNARODNE PLATNE USLUGE U SVETLU NOVE SRPSKE REGULATIVE

Apstrakt

U nameri da nacionalni platni sistem prilagodi novim digitalnim trendovima, ali i modelima i pravilima koji se primenjuju u EU, Srbija je donela Zakon o platnim uslugama čija je primena otpočela oktobra 2015. godine. Novim zakonom su uređeni uslovi i način pružanja platnih usluga, elektronski novac, platni sistem i nadzor nad primenom odredaba ovog zakona. Zakon je u najvećoj meri usklađen sa evropskim zakonodavstvom u ovoj oblasti koga prevashodno čine Direktiva 2007/64/EZ o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu i Direktiva 2009/110/EZ o osnivanju, obavljanju delatnosti i bonitetnom nadzoru poslovanja institucija za elektronski novac.

Nova rešenja uvedena Zakonom su donela značajne promene u oblasti platnog prometa, kako domaćeg, tako i međunarodnog. Po prvi put su sistemski uređene sve vrste platnih usluga, uključujući i one iz domena elektronskog i internet bankarstva, otvoreno je tržište za nove pružaoce platnih usluga (platne institucije i institucije elektronskog novca), detaljno su razrađena posebna pravila u vezi sa informisanjem korisnika platnih usluga, a sve u cilju

* Vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

podizanja nivoa pravne sigurnosti, povećanja konkurencije u oblasti pružanja platnih usluga, kao i unapređenja zaštite prava korisnika platnih usluga.

Autor u ovom radu razmatra najpre polje primene Zakona, a zatim i dve najznačajnije novine njime uvedene - platne institucije i institucije elektronskog novca.

Ključne reči: platna usluga, platna institucija, elektronski novac, institucije elektronskog novca

1. Uvodna razmatranja

Nove informacione i komunikacione tehnologije su uvele značajne inovacije u sektoru platnog prometa. Pojava interneta, elektronskog novca kao i "pametnih" telefona, omogućila je razvoj čitave lepeze novih usluga i instrumenata plaćanja koji su omogućili brže i jednostavnije poslovanje uz utrošak manje novca i vremena. Zbog očiglednih prednosti tih novih sredstava i načina plaćanja, poslovni svet i potrošači su poslednjih godina u velikoj meri promenili svoje navike povezane sa platnim prometom. Sve više su počeli da se udaljuju od tradicionalnih načina trgovanja i sve više da se približavaju digitalnom poslovanju.

U nameri da nacionalni platni sistem prilagodi novim digitalnim trendovima, ali i modelima i pravilima koji se primenjuju u EU, Srbija je 18. decembra 2014. godine usvojila Zakon o platnim uslugama¹ (u daljem tekstu ZPU), a njegova primena je otpočela 1. oktobra 2015. godine, kada su prestale da važe odredbe Zakona o platnom prometu koji je do tada regulisao ovu oblast.² Novim zakonom su uređeni uslovi i način pružanja platnih usluga, elektronski novac, platni sistem i nadzor nad primenom odredaba ovog zakona, i to na način koji je u najvećoj meri usklađen sa evropskim zakonodavstvom u ovoj oblasti, a koga prevashodno čine Direktiva 2007/64/EZ Evropskog Parlamenta i Saveta od 13.

¹ Zakon o platnim uslugama, "Službeni glasnik RS", br. 139/2014.

² Zakon o platnom prometu, "Službeni list SRJ", br. 3/02 i 5/03 i "Službeni glasnik RS", br.43/04, 62/06, 111/09-dr.zakon i 31/11. Danom početka primene Zakona o platnim uslugama prestale su da važe odredbe Zakona o platnom prometu, osim odredaba čl.2. čl.47. do 49. čl.50, st. 1. t. 6. i st. 2. i 3. člana 51. st. 1. t. 18) i 19) i st. 2 i člana 57. st. 3 tog zakona.

novembra 2007. o platnim uslugama na unutrašnjem tržištu,³ kao i Direktiva 2009/110/EZ Evropskog Parlamenta i Saveta o osnivanju, obavljanju delatnosti i bonitetnom nadzoru poslovanja institucija za elektronski novac.⁴

Na predstavljanju Zakona u februaru 2015. godine, Narodna banka Srbije (u daljem tekstu NBS), kao njegov predlagač, istakla je čitav niz ciljeva koji se njegovim donošenjem žele postići. U tom smislu, navedeni su: uspostavljanje sveobuhvatnog pravnog okvira za pružanje platnih usluga, povećanje konkurencije u ovoj oblasti uvođenjem novih pružalaca platnih usluga, stvaranje uslova za unapređenje e-trgovine, uspostavljanje pravnog okvira za nadzor nad platnim sistemima, uređenje konačnosti poravnjanja u bitnom platnom sistemu, uvođenje instituta elektronskog novca i uređenje njegovog izdavanja, kao i proširenje nadležnosti NBS u domenu nadzora. U odnosu na prethodni, novi Zakon je značajno unapredio i modernizovao postojeći platni sistem, budući da su po prvi put omogućene i uređene sve vrste platnih usluga, uključujući i one najsavremenije koje se obavljaju elektronskim novcem.

³ Directive 2007/64/EC of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market amending Directives 97/7/EC, 2002/65/EC, 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 97/5/EC of 13 November 2007, OJ L 319/1. Ovom direktivom su izmenjene i dopunjene direktive 97/7/EZ, 2002/65/EZ, 2005/60/EZ i 2006/48/EZ, dok je direktiva 97/5/EZ ukinuta.

⁴ Directive 2009/110/EC of the European Parliament and of the Council on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC of 16 September 2009, OJ L 267/7. Ovom direktivom su izmenjene direktive 2005/60/EZ i 2006/48/EZ, dok je direktiva 2000/46EZ stavljena van snage. Treba napomenuti da je u periodu od usvajanja do početka primene srpskog Zakona o platnom prometu, u Evropskoj Uniji usvojena revidirana Direktiva o platnim uslugama čija je primena otpočela u oktobru 2015. godine (Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC, OJL L 337/35. Nova Direktiva ima šire polje primene od svoje prethodnice, budući da su se zbog tehnološkog razvoja na tržištu pojavile nove vrste platnih usluga, posebno u području internetskog plaćanja, pa su se naročito razvile i postale značajne usluge iniciranja plaćanja u području e-trgovine, kao i usluge pružanja informacija o računu. Treba očekivati da će i u novom srpskom ZPU doći do izmena i dopuna u istom smislu.

Za uspostavljanje sveobuhvatnog regulatornog okvira u oblasti pružanja platnih usluga bilo je neophodno doneti novi zakon o platnim uslugama, ali i izmeniti i dopuniti postojeći Zakon o deviznom poslovanju i Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga. Potreba za ovim je bila očigledna, budući da se sva tri zakona u velikoj meri odnose na isti predmet, pa su sva pravila u njima morala biti međusobno usklađena kako bi se osigurala delotvorna primena, kako svakog od njih, tako i svih skupa kao celine.

Nova rešenja uvedena Zakonom su donela značajne promene u oblasti platnog prometa, kako domaćeg, tako i međunarodnog. Po prvi put su sistemski uređene sve vrste platnih usluga, uključujući i one iz domena elektronskog i internet bankarstva, otvoreno je tržište za nove pružaoce platnih usluga - platne institucije i institucije elektronskog novca, detaljno su razrađena posebna pravila u vezi sa informisanjem korisnika platnih usluga, kako u predugovornoj fazi, tako i tokom realizacije ugovora, a sve u cilju podizanja nivoa pravne sigurnosti, povećanja konkurencije u oblasti pružanja platnih usluga, kao i unapređenja zaštite prava korisnika platnih usluga.

Autor u ovom radu razmatra najpre polje primene Zakona, a zatim i dve najznačajnije novine njime uvedene - platne institucije i institucije elektronskog novca.

2. Polje primene ZPU

2.1. Sadržajno polje primene

U sadržajnom smislu ZPU se generalno primenjuje na platne usluge. Kako se navodi u čl.4. Zakona, pod njima se podrazumavaju: 1) usluge koje omogućavaju uplatu gotovog novca na platni račun, kao i sve usluge koje su potrebne za otvaranje, vođenje i gašenje tog računa; 2) usluge koje omogućavaju isplatu gotovog novca s platnog računa, kao i sve usluge koje su potrebne za otvaranje, vođenje i gašenje tog računa; 3) usluge prenosa novčanih sredstava s platnog računa, odnosno na platni račun, i to: a) transferom odobrenja, b) direktnim zaduženjem, uključujući jednokratno zaduženje, c) korišćenjem platne kartice ili sličnog sredstva; 4) usluge izvršavanja platnih transakcija kod kojih su novčana sredstva obezbeđena kreditom odobrenim korisniku platnih usluga i to: a) transferom odobrenja, b) direktnim zaduženjem, uključujući jednokratno zaduženje, c) korišćenjem platne kartice ili sličnog sredstva; 5) usluge izdavanja platnih instrumenata i/ili prihvatanja ovih instrumenata; 6) usluge izvršavanja novčane doznake bez otvaranja platnog računa za platioca ili primaoca plaćanja

isključivo radi stavljanja tih sredstava na raspolaganje primaocu plaćanja; 7) usluge izvršavanja platne transakcije za koju platilac daje saglasnost upotrebom telekomunikacionog, digitalnog ili informaciono-tehnološkog uređaja i plaćanje se vrši operatoru telekomunikacione, digitalne ili informaciono-tehnološke mreže, koji deluje samo kao posrednik između korisnika platnih usluga i prodavca proizvoda ili pružaoca usluga.⁵ Ova odredba u potpunosti odgovara definiciji platne usluge utvrđene Direktivom o platnim uslugama iz 2007. koja je navedene u njenom Prilogu. Međutim, revidirana Direktiva o platnim uslugama iz 2015. godine je proširila polje primene, pa je pod svoje okrilje uvela još dve vrste platnih usluga: "usluge iniciranja plaćanja" (tačka 7. Priloga 1. Direktivi) i "usluge pružanja informacija o računu" (tačka 8. Priloga 1. Direktivi).⁶

Konkretno, ZPU se primenjuje na uslove i način obavljanja platnih usluga koji podrazumevaju niz različitih aktivnosti. U tom smislu, Zakonom se utvrđuju pravila o tome ko i pod kojim uslovima može obavljati poslove platnog prometa, pod kojim uslovima i na koji način se platne usluge mogu izvršavati, utvrđuju se pravila o platnim računima, tajnosti i zaštiti podataka o platnim uslugama, platnim institucijama, elektronskom novcu, platnim sistemima, nadzoru nad obavljanjem platnih institucija, kao i kaznene mere za povredu odredaba Zakona.

Odredbom čl.3. ZPU, iz polja primene isključeno je 16 taksativno nabrojanih platnih transakcija među kojima su transakcije koje se izvršavaju isključivo u gotovom novcu neposredno između platioca i primaoca plaćanja, manjački poslovi, platne transakcije zasnovane na pismenim ispravama kao što su ček,

⁵ Ova odredba u potpunosti odgovara definiciji platne usluge iz tačke 3. člana 4. Direktive o platnim uslugama iz 2007. godine koja je sadržana u prilogu Direktive.

⁶ Prema definicijama datim u čl.4(15) i (16) Direktive II, pod uslugama iniciranja ili započinjanja plaćanja podrazumeva se iniciranje naloga za plaćanje na zahtev korisnika platnih usluga u odnosu na račun za plaćanje koji vodi drugi pružalac platnih usluga, dok se pod uslugama pružanja informacija o računu, podrazumeva internetska usluga kojom se pružaju konsolidovane informacije o jednom ili više računa za plaćanje koje korisnik platnih usluga ima ili kod drugog pružaoca platnih usluga ili kod više pružalaca platnih usluga.⁶ Pravno regulisanje novih platnih usluga učinjeno je sa ciljem pružanja primerene zaštite potrošačima u vezi sa podacima o njihovom plaćanju i računu, kao i pravne sigurnosti u pogledu statusa lica koja pružaju usluge informacija o računu.

vaučer, poštanska uputnica, platne transakcije između pružalaca platnih usluga itd.

Generalno posmatrano, ako zakon sadrži odredbu o polju svoje primene, onda je standard da se u okviru te odredbe prvo navede pozitivna lista, odnosno, da se navedu odnosi na koje se taj zakon primenjuje, a zatim se navodi negativna lista koja podrazumeva one odnose koji su isključeni iz primene tog zakona. Ovakva odredba je deo uobičajenog redosleda (predmet, definicije i polje primene) posebno u zakonima EU i to nije slučajno budući da doprinosi preglednosti samog zakona, ali i većem stepenu sigurnosti u tumačenju njegovih odredaba. S obzirom da se naš ZPU u potpunosti oslanja na rešenja uspostavljena direktivama EU, opravdano je očekivanje da iz već navedenih razloga sadrži punu, a ne polovičnu odredbu kojom određuje polje svoje primene.

Odredbe ZPU se primenjuju ne samo na domaće, već i na međunarodne platne transakcije,⁷ a one se razlikuju prevashodno po mestu poslovanja pružalaca platnih usluga. Tako se pod domaćom platnom transakcijom, prema definiciji sadržanoj u čl.2.t.22. ZPU, podrazumeva platna transakcija kod koje pružaoci platnih usluga platioca i primaoca plaćanja tu uslugu pružaju na teritoriji Srbije. U samoj definiciji se ne pominje valuta u kojoj se može vršiti plaćanje, što znači da u tom smislu nema ograničenja, te da je dopušteno plaćanje u svim valutama. Da je ovakav način razmišljanja opravdan, potvrđuje čl.8.st.2. ZPU u kome se izričito navodi da se domaćom platnom transakcijom smatra i ona koja se vrši u valuti trećih država. Iz navedene dve odredbe proizilazi da se domaća platna transakcija može izvršavati kako u dinarima, tako i u valuti trećih država, pri čemu se u drugom slučaju plaćanje mora izvršiti u skladu sa ograničenjima koja su utvrđena propisima o deviznom poslovanju, na šta ukazuje čl. 64. st.1. ZPU. Međunarodnom platnom transakcijom se označava platna transakcija kod koje jedan pružalac platnih usluga pruža ovu uslugu na teritoriji Srbije, a drugi na teritoriji treće države, kao i transakcija kod koje isti pružalac platnih usluga tu uslugu za jednog korisnika pruža na teritoriji Srbije, a za istog ili drugog korisnika platnih usluga na teritoriji treće države.⁸ Ni u ovoj definiciji se ne pominje valuta plaćanja, već se u čl.8. st.2. ZPU navodi da to mogu biti i dinari i

⁷ Čl. 8. ZPU.

⁸ Čl. 2. t. 23. ZPU.

valuta trećih zemalja. Do dana pristupanja R. Srbije Evropskoj Uniji, međunarodnom platnom transakcijom u smislu ovog zakona se označava i ona domaća platna transakcija koja se izvršava između rezidenata i nerezidenata ili između nerezidenata, koja se izvršava u dinarima.⁹

Na izvršenja međunarodnih platnih transakcija, kao i platnih transakcija u valuti trećih država primenjuju se odredbe propisa kojima se uređuje devizno poslovanje.¹⁰ Na pitanja koja nisu uređena navedenim propisima, primeniće se odredbe glave III (izvršavanje platnih transakcija) ZPU.¹¹

2.2. Vremensko polje primene

Po uobičajenom standardu, pravila utvrđena ZPU se primenjuju na izvršavanje onih platnih transakcija koje su inicirane od dana početka primene ovog zakona, dok se na platne transakcije koje su inicirane pre početka primene ovog zakona, primenjuju pravila Zakona o platnom prometu. Izuzetno od ovoga, na platne transakcije koje se iniciraju na osnovu ovlašćenja koje dužnik daje svojoj banci i svom poveriocu, a koja su izdata u skladu sa Zakonom o platnom prometu do početka primene ovog zakona, primenjuju se odredbe Zakona o platnom prometu.¹²

Jedan deo pravila ZPU ima odloženu primenu. Naime, u Delu šestom Zakona (čl.192-213) utvrđena su pravila koja će se primenjivati tek posle pristupanja R Srbije Evropskoj Uniji, a odnose se na domaće i prekogranične platne transakcije koje se izvršavaju u evrima ili drugoj valuti države članice. Pod prekograničnim platnim transakcijama, u smislu Zakona, podrazumevaju se one platne transakcije kod kojih jedan pružalac platnih usluga pruža ovu uslugu na teritoriji Srbije, a drugi pružalac platnih usluga na teritoriji druge države članice, kao i platne transakcije kod kojih isti pružalac platnih usluga tu uslugu za jednog

⁹ Čl. 223. ZPU.

¹⁰ Čl. 64. st. 1. ZPU.

¹¹ Čl. 64. st. 2. ZPU.

¹² Vidi čl. 222. ZPU.

korisnika pruža na teritoriji Srbije, a za istog ili drugog korisnika na teritoriji druge države članice.¹³

3. Novi pružaoci platnih usluga

Prateći zahteve savremenog finansijskog poslovanja, Zakon o platnim uslugama je proširio listu institucija koje mogu obavljati poslove platnog prometa. Tako danas pored banaka, Narodne banke Srbije, javnog poštanskog operatera i Uprave za trezor, ove poslove u Srbiji mogu obavljati još i platne institucije i institucije elektronskog novca. Osim navedenih pružalaca platnih usluga, ove poslove u Srbiji ne može obavljati niko drugi.¹⁴

Otvaranje tržišta uvođenjem dve nove kategorije pružaoca platnih usluga predstavlja jednu od najznačajnijih novina koje je doneo Zakon. Glavni ciljevi ovoga su da se poveća konkurencija i da se uvedu savremeni platni servisi (elektronski novac) na tržištu platnih usluga, što očekivano treba da doprinese unapređenju kvaliteta platnih usluga i sniženju cena tih usluga za korisnike.

U daljem tekstu će biti reči o platnim institucijama i institucijama elektronskog novca, kao novim kategorijama pružalaca platnih usluga, budući da su one jedna od najznačajnijih novina uvedena Zakonom.

3.1. Platne institucije

Platnom institucijom u smislu Zakona, smatra se pravno lice sa sedištem u R Srbiji koje ima dozvolu Narodne banke Srbije za pružanje platnih usluga (čl.2(36) Zakona). Detaljnim odredbama glave VI Zakona (čl.76-106), uređena su statusna pitanja platnih institucija, kao i način njihovog poslovanja.

U skladu sa Zakonom, platna institucija može biti isključivo privredno društvo (u smislu zakona kojim se uređuju privredna društva) koje je dobilo dozvolu Narodne banke Srbije da kao platna institucija pruža platne usluge.¹⁵ Davanje dozvole za pružanje platnih usluga uređeno je odredbama čl.82. ZPU, kao i

¹³ Vidi čl. 193. ZPU.

¹⁴ Vidi čl. 10. st. 1. i 2. ZPU.

¹⁵ Vidi čl. 76. i čl. 78. st. 1. Zakona.

Odluke NBS o sprovođenju odredaba Zakona o platnim uslugama koje se odnose na davanje dozvola i saglasnosti NBS, kojima je eksplicitno određena dokumentacija i dokazi koje privredno društvo koje namerava da pruža platne usluge treba, uz zahtev, da podnese NBS.¹⁶ U zavisnosti od vrste platne usluge koju namerava da obavlja, platna institucija mora obezbediti početni kapital u iznosu od 20.000,00 EUR do 125.000,00 EUR. U slučaju najnižeg osnovnog kapitala, platna institucija je ovlašćena da pruža samo usluge izvršavanja novčane doznake (čl.4.st.1.t.6.ZPU), dok najviši osnovni kapital omogućava platnim institucijama da pružaju sve usluge predviđene čl.4.st.1.t.1. do 5. Zakona, uključujući poslove održavanja platnog računa, prenos sredstava na platni račun, izdavanje ili sticanje platnih instrumenata itd.¹⁷ Pored platnih usluga, platna institucija može obavljati i operativne i pomoćne poslove neposredno povezane s pružanjem platnih usluga, kao što su obezbeđivanje izvršenja platne transakcije, čuvanje i obrada podataka, zamena valuta i davanje kredita iz čl.95. Zakona, zatim poslove upravljanja platnim sistemom, kao i druge poslovne aktivnosti koje nisu povezane s pružanjem platnih usluga.¹⁸ Uz ispunjenje Zakonom predviđenih uslova, platna institucija može pružati platne usluge i preko ogranka, zastupnika kao i poveravanjem pojedinih operativnih poslova drugom licu, pri čemu ona odgovara za zakonitost njihovog poslovanja (čl.101.st.1. i 2. ZPU). Takođe, Zakonom je predviđena i mogućnost poslovanja hibridnih platnih institucija, odnosno privrednih društava koja pored pružanja platnih usluga obavljaju i druge poslovne aktivnosti koje nisu povezane s pružanjem platnih usluga (čl.79. ZPU). Ova vrsta platnih institucija je dužna da poslove koji nisu povezani s pružanjem platnih usluga obavlja na način koji ne ugrožava stabilnost i sigurnost dela poslovanja koji se odnosi na platne usluge, niti otežava vršenje nadzora nad platnom institucijom u skladu sa ovim zakonom. U praksi sve ovo znači da na primer, menjačnica, supermarket ili bilo koje drugo postojeće ili novoformirano privredno društvo, koje dobije dozvolu NBS za pružanje odgovarajućih platnih usluga, može da izvršava platne transakcije uplate

¹⁶ Odluka o sprovođenju odredaba Zakona o platnim uslugama koje se odnose na davanje dozvola i saglasnosti NBS, "Slžbeni glasnik RS", br. 55/2015 i 82/2015.

¹⁷ Vidi čl. 83. ZPU.

¹⁸ Vidi čl. 78. st. 3. ZPU.

troškova komunalnih usluga, da prima i šalje novčane doznake, da izdaje kreditne kartice i dr.

Narodna banka Srbije vodi registar platnih institucija u koji se upisuju podaci o platnim institucijama koje imaju dozvolu za pružanje platnih usluga, zatim o zastupnicima platnih institucija u R Srbiji, kao i ograncima platnih institucija u trećim državama. Ovaj registar je javna knjiga koja se vodi u elektronskom obliku, a podaci iz njega su dostupni na sajtu NBS.¹⁹ Od 1. oktobra 2015. godine, kada je počeo da se primenjuje ZPU, dozvolu za pružanje platnih usluga dobilo je pet privrednih društava i ona su upisana u registar platnih institucija.²⁰

Platna institucija koja je registrovana u Srbiji može pružati platne usluge u trećoj državi, ali samo preko ogranka koji predstavlja njen izdvojeni organizacioni deo koji nema svojstvo pravnog lica. Za osnivanje ogranka u trećoj državi, platna institucija mora dobiti saglasnost NBS.²¹

Platne institucije, kao i svi drugi pružaoci platnih usluga, ove poslove obavljaju na osnovu ugovora koje zaključuju sa korisnicima platnih usluga. Ugovorom o platnim uslugama, platna institucija se obavezuje da će korisniku platnih usluga, u skladu sa ovim zakonom, pružiti određene platne usluge, a korisnik platnih usluga se obavezuje da joj, ako je tako ugovoreno, za to plati određenu naknadu (čl.14.st.1.ZPU). Zakonom je predviđeno da se ova vrsta ugovora može zaključiti kao okvirni ugovor o platnim uslugama ili kao ugovor o jednokratnoj platnoj transakciji. Okvirnim ugovorom se uređuje izvršavanje budućih pojedinačnih platnih transakcija, kao i uslovi za otvaranje, vođenje i gašenje platnog računa, ukoliko se on otvara kod platne institucije. Ugovorom o jednokratnoj platnoj transakciji se uređuje izvršenje jedne određene platne transakcije koja nije obuhvaćena okvirnim ugovorom.²²

Za obe vrste ugovora o platnim uslugama Zakonom su detaljno utvrđeni obavezni elementi koji čine njihovu sadržinu. Veliki broj ovih elemenata se

¹⁹ Vidi čl. 105. ZPU.

²⁰ Detaljniji podaci dostupni na: http://www.nbs.rs/internet/cirilica/58/registar_pi.html

²¹ Vidi čl. 104. st. 1. i 2., kao i čl. 101. st. 3. ZPU.

²² Vidi čl. 15. ZPU.

odnosi na informisanje korisnika platnih usluga. Tako, njima se moraju pružiti jasne i precizne informacije o uslovima koji se odnose na pružanje platnih usluga, rokovima za izvršenje platne transakcije, informacije o naknadama, kamatnim stopama i kursu zamene valuta, informacije o zaštitnim i drugim merama u vezi sa izvršavanjem platnih transakcija, informacije o zaštiti korisnika platnih usluga itd., kao i informacije o odgovornosti pružaoca platnih usluga za neodobrene, neizvršene i nepravilno izvršene platne transakcije. Obaveza pružanja ovih informacija postoji kako u predugovornoj fazi, tako i tokom realizacije ugovora,²³ a ustanovljena je sa ciljem podizanja nivoa zaštite korisnika platnih usuga.

Kod međunarodnih platnih usluga ipak ima nekih izuzetaka od navedenih pravila o informisanju korisnika platnih usluga. Ti izuzeci se odnose na rokove i naknade za izvršenje platne transakcije, pa tako, pružalac platnih usluga u ovim slučajevima nije dužan da korisniku platnih usluga pruži informacije u vezi sa rokom izvršenja platne transakcije od strane pružaoca platnih usluga primaoca plaćanja koje treba da se izvrši u trećoj državi, ako u trenutku zaključenja ugovora ne raspolaže tim informacijama. U tom slučaju, platna institucija u Srbiji je dužna da korisniku platne usluge pruži informaciju o očekivanom vremenu izvršenja platne transakcije (čl.30. st. i 2.ZPU). Takođe, ako je ugovorom o platnim uslugama utvrđeno da platna institucija, kao pružalac platnih usluga, svom korisniku naplaćuje naknadu koju za izvršenje međunarodne platne transakcije naplaćuje drugi pružalac platnih usluga ili posrednik koji učestvuje u izvršenju te platne transakcije, platna institucija je dužna da korisnika obavesti o visini te naknade pre iniciranja platne transakcije ili da ga obavesti o očekivanoj visini ove naknade, ukoliko u tom momentu nema informacije o tačnoj visini te naknade (čl.30.st.3. i 4.ZPU). Navedene odredbe treba shvatiti kao opšte, budući da se na izvršenje međunarodnih platnih transakcija, na osnovu posebnih pravila čl.64.ZPU, primenjuju odredbe propisa kojima se uređuje devizno poslovanje. Samo u slučaju da takvih propisa nema, primenjuju se odredbe ZPU.

3.2. Institucije elektronskog novca

Elektronski novac i institucije elektronskog novca su još jedna izuzetno značajna novina uvedena Zakonom o platnim uslugama, koja bi trebalo da doprinese

²³ Vidi čl. 16 - 28. ZPU.

modernizaciji i unapređenju platnog prometa, kako u zemlji, tako i sa inostranstvom.

Zakonom se po prvi put u Srbiji definiše elektronski novac i to kao elektronski (uključujući magnetno) pohranjena novčana vrednost koja čini novčano potraživanje prema izdavaocu tog novca, a izdata je nakon prijema novčanih sredstava radi izvršavanja platnih transakcija i prihvata je fizičko i/ili pravno lice koje nije izdavalac tog novca.²⁴ Navedenu definiciju Zakon je u potpunosti preuzeo iz Direktive 2009/110/EZ o osnivanju, obavljanju delatnosti i bonitetnom nadzoru poslovanja institucija za elektronski novac (čl.2.t.2 Direktive).

Elektronski novac se najčešće pojavljuje u dva osnovna oblika: kao mrežni (*online*) elektronski novac, koji se evidentira preko servera, pa je dostupan preko interneta ili mobilnog telefona ili kao oblik koji je zasnovan na karticama (*card-based e-money*) i koji se evidentira preko čipa koji je ugrađen u njih (kartica se ne koristi za informaciju o računu, već za autentifikaciju). Elektronski novac je u određenom smislu virtuelan jer predstavlja informaciju o novčanoj vrednosti koja se može transferisati kroz računarske mreže, ali u osnovi on predstavlja određenu sumu stvarnog novca. On omogućava da fizička i pravna lica brzo i jednostavno, bez odlaska u banku i uz znatno niže troškove, šalju i primaju novac iz zemlje i inostranstva, da obavljaju sve vidove plaćanja i naplate, da koriste posebne vrste kreditnih i platnih kartica koje mogu biti namenjene za određenu vrstu kupovine i koje ne moraju biti vezane za tekući račun. Praktično, elektronski novac u svakodnevnim transakcijama zamenjuje gotovinu i čekove. On olakšava trgovinu i naplatu onih koji posluju preko globalne mreže jer se transakcija obavlja u trenutku.

Elektronski novac u Srbiji mogu izdavati isključivo banke, institucije elektronskog novca, javni poštanski operator, NBS i Uprava za trezor ili drugi organi javne vlasti u R Srbiji.²⁵ Institucije elektronskog novca, koje su predmet daljih razmatranja, mogu biti isključivo privredna društva u smislu zakona kojim se uređuju privredna društva (čl.114.ZPU). Privredno društvo koje namerava da

²⁴ Vidi čl. 2. t. 13. ZPU.

²⁵ Vidi čl. 106. ZPU.

izdaje elektronski novac mora dobiti dozvolu NBS za obavljanje ovih poslova. Uz zahtev za davanje dozvole, ono mora dostaviti sva dokumenta koja su taksativno navedena u čl.127. ZPU, ali i obezbediti početni kapital ne manji od 350.000 evra.²⁶ Radi stabilnog i sigurnog poslovanja i ispunjenja obaveza prema poveriocima, institucije elektronskog novca su dužne da tokom svog poslovanja održavaju kapital koji ni u jednom trenutku ne može biti niži od iznosa početnog kapitala.

Pored izdavanja elektronskog novca, institucije elektronskog novca mogu: 1) pružati platne usluge određene čl.4. Zakona; 2) davati kredite povezane sa platnim uslugama; 3) obavljati operativne i pomoćne poslove neposredno povezane sa izdavanjem elektronskog novca; 4) upravljati platnim sistemom u skladu sa ovim zakonom; kao i 5) obavljati druge poslovne aktivnosti koje nisu povezane sa izdavanjem elektronskog novca.²⁷

Međusobni odnosi izdavaoca i lica kome se izdaje elektronski novac (imalac elektronskog novca) uređuju se ugovorom, naročito u vezi sa izdavanjem i otkupom elektronskog novca, kao i svim naknadama koje izdavalac elektronskog novca naplaćuje imaocu elektronskog novca pri izdavanju i otkupu tog novca. Tako, institucija elektronskog novca je dužna da odmah nakon prijema novčanih sredstava izda elektronski novac u visini primljenih novčanih sredstava (čl.109. ZPU), odnosno dužna je da novčana sredstva primljena od imaoca elektronskog novca bez odlaganja zameni za elektronski novac. Ta novčana sredstva se ne smatraju depozitom u smislu zakona kojim se uređuju banke, niti se institucija elektronskog novca može baviti primanjem depozita (čl.132. ZPU). Takođe, Zakonom je predviđena zabrana plaćanja kamate imaocu elektronskog novca, pa izdavaoci elektronskog novca ne mogu plaćati kamatu, niti davati bilo koju drugu imovinsku korist imaocu elektronskog novca zbog držanja ovog novca u određenom vremenskom periodu.²⁸ Nadalje, izdavaoci elektronskog novca su dužni da, na zahtev imaoca elektronskog novca, bez odlaganja izvrše isplatu ili

²⁶ Vidi čl. 128. ZPU.

²⁷ Vidi čl. 116. ZPU.

²⁸ Vidi čl. 110. ZPU.

prenos novčanih sredstava u visini nominalne vrednosti elektronskog novca koji taj imalac poseduje (otkup elektronskog novca).²⁹

Institucije elektronskog novca, shodno pravilima o poslovanju platnih institucija, mogu u trećoj državi izdavati elektronski novac i pružati platne usluge, ali samo preko ogranka.³⁰ Za osnivanje i rad ogranka u trećoj državi, institucija elektronskog novca mora dobiti dozvolu NBS, a na osnovu Zakonom propisane dokumentacije koja se dostavlja uz zahtev za davanje date saglasnosti.³¹

Narodna banka Srbije vodi registar institucija elektronskog novca u koji se upisuju podaci o institucijama elektronskog novca koje imaju dozvolu za izdavanje elektronskog novca, zatim o zastupnicima institucija elektronskog novca u R Srbiji preko kojih ove institucije pružaju platne usluge, kao i ograncima institucija elektronskog novca u trećim državama. Ovaj registar je javna knjiga koja se vodi u elektronskom obliku, a podaci iz njega su dostupni na sajtu NBS.³² Od 1. oktobra 2015. godine, kada je počeo da se primenjuje ZPU, do zaključenja ovog rada, u registar domaćih institucija elektronskog novca nije upisano nijedno privredno društvo. U registar su upisane institucije elektronskog novca iz trećih država koje posluju u skladu sa Zakonom o deviznom poslovanju.³³

Elektronske platne transakcije su bile moguće u Srbiji i pre donošenja Zakona o platnim uslugama. Međutim, one su se obavljale samo preko stranih institucija elektronskog novca (najčešće preko *PayPal-a*). Budući da je Zakonom po prvi put stvoren pravni okvir za osnivanje i poslovanje domaćih institucija elektronskog

²⁹ Vidi čl. 112. st. 1. ZPU.

³⁰ Vidi čl. 135. st. 3. ZPU.

³¹ Vidi čl. 135. st. 4. ZPU i odredbu VI i VII (Pružanje platnih usluga i izdavanje elektronskog novca preko ogranka i Dostavljanje propisane dokumentacije i dokaza o plaćenim naknadama) Odluke NBS o sprovođenju odredaba Zakona o platnim uslugama koje se odnose na davanje dozvola i saglasnosti NBS.

³² Vidi čl. 139. ZPU.

³³ Više o tome videti na: http://www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/58/lista_ien_trece_drzave.pdf

novca, opravdano je očekivati veću konkurenciju na našem finansijskom tržištu, a time i raznovrsnije, kvalitetnije i jeftinije platne usluge.

4. Merodavno pravo

Odnosi između pružaoca i korisnika platnih usluga uređuju se ugovorom o platnim uslugama kojim se pružalac platne usluge obavezuje da korisniku (fizičkom ili pravnom licu) pruži određenu platnu uslugu, a korisnik se obavezuje da za to plati određenu naknadu. Najveći deo ove vrste ugovora je uređen odredbama Zakona o platnom prometu i one su imperativne prirode.

Za razliku od domaćih platnih transakcija na koje se primenjuje Zakon o platnim uslugama, na izvršenje međunarodnih platnih transakcija, u smislu ovog zakona, primenjuju se odredbe propisa kojima se uređuje devizno poslovanje, a u slučajevima kada tih propisa nema, primenjuju se pravila glave III ZPU. Devizni propisi su takođe imperativne prirode (mogu se kvalifikovati kao propisi neposredne primene).³⁴

Zbog broja lica koja učestvuju u platnoj transakciji i odgovornosti za njeno pravilno izvršenje, ali i drugih razloga, ugovor o platnim uslugama može biti vrlo kompleksan. Ovo naročito kada su u pitanju međunarodne platne transakcije. Tako na primer, u slučaju kada se platna transakcija obavlja preko banaka, u jednoj državi se nalaze platilac koji inicira platnu transakciju i njegov pružalac platne usluge, a u drugoj državi se nalaze primalac plaćanja i njegov pružalac platnih usluga. Tome treba dodati i korespondentnu banku koja posreduje između banaka kao pružalaca platnih usluga. Prema ZPU, ako je platnu transakciju inicirao platilac, platiočev pružalac platnih usluga odgovara platiocu za njeno pravilno izvršenje do pružaoca platnih usluga primaoca plaćanja.³⁵ Konkretno, platiočev pružalac platnih usluga je dužan da obezbedi i

³⁴ Vidi čl. 64. st. 1. i 2. ZPU

³⁵ Vidi čl. 53. st. 1. ZPU. Ova odredba je u potpunosti preuzeta iz Direktive o platnim uslugama iz 2007. Naime, prema čl.75.st.1. Direktive, kada platilac izda nalog za plaćanje, njegov pružalac platnih usluga odgovoran je platiocu za ispravno izvršenje platne transakcije, osim ako dokaže platiocu, i ako je to potrebno, pružaocu platnih usluga primaoca plaćanja da je pružalac platnih usluga primaoca plaćanja primio iznos platne transakcije, u kom slučaju je pružalac platnih usluga primaoca plaćanja odgovoran primaocu plaćanja za ispravno izvršenje platne transakcije.

pruži dokaz (platiocu, a po potrebi i pružaocu platnih usluga primaoca plaćanja) da je račun pružaoca platnih usluga primaoca plaćanja odobren za iznos platne transakcije³⁶ i od tada prestaje njegova odgovornost prema platiocu za neizvršenje ili nepravilno izvršenu platnu transakciju. Od istog tog momenta pružalac platnih usluga primaoca plaćanja odgovara primaocu plaćanja za neizvršenje ili nepravilno izvršenu platnu transakciju (čl.53.st.3.ZPU). Odgovornost pružalaca platnih usluga prema platiocu i primaocu plaćanja je dakle, podeljena.

Iako su pružaoci platnih usluga, prema svojim nacionalnim pravima, odgovorni korisnicima za neizvršenje ili nepravilno izvršenje platne usluge i u tom smislu obavezni da nadoknade nastalu štetu,³⁷ korisnik platne usluge može da pretrpi štetu koja prevazilazi obim predviđene naknade. S druge strane, neizvršenje ili nepravilno izvršenje platne usluge je posebno važno pitanje u slučajevima kada se platna transakcija izvršava nekim telekomunikacionim ili digitalnim uređajem, te se plaćanje vrši telekomunikacionom operatoru ili mrežnom operatoru koji deluje samo kao posrednik između korisnika platnih usluga i dobavljača robe i usluge. U ovim slučajevima, za korisnika platne usluge je izuzetno važno koje će pravo biti merodavno.

Primarno, na osnovu autonomije volje stranaka, merodavno pravo za platne usluge je pravo koje su stranke izabrale. Odredba o izabranom pravu se po pravilu nalazi u opštim uslovima poslovanja pružaoca platnih usluga.³⁸ Ukoliko

³⁶ Vidi čl. 53.st. 2. u vezi sa čl. 42. st. 1. ZPU.

³⁷ Prema čl. 53. st. 2. i 4. ZPU, platiočev pružalac platnih usluga koji je odgovoran za neizvršenu ili nepravilno izvršenu platnu transakciju, dužan je da odmah po saznanju izvrši povraćaj iznosa neizvršene ili nepravilno izvršene platne transakcije platiocu, odnosno da platiočev platni račun vrati u stanje u kojem bi bio da do nepravilno izvršene platne transakcije nije ni došlo, osim ako je korisnik platnih usluga zahtevao pravilno izvršenje platne transakcije, kao i da izvrši povraćaj iznosa svih naknada koje mu je naplatio, kao i da izvrši povraćaj, odnosno plati iznos svih kamata na koje taj korisnik ima pravo u vezi sa neizvršenom platnom transakcijom.

³⁸ Tako, na primer, u Opštim uslovima poslovanja Procredit banke a.d. Beograd, koji se primenjuju u poslovanju sa klijentima fizičkim licima – deo koji reguliše opšte odredbe i platne usluge, pod naslovom "Merodavno pravo i jurisdikcija" (naslov XII) navedeno je: "Ukoliko drugačije nije izričito predviđeno od strane Banke u pisanoj formi, za regulisanje pravnih odnosa između klijenta i Banke merodavni su propisi Republike Srbije. Za uređenje bilo kog odnosa između klijenta i Banke merodavna su i međunarodna pravila i običaji i to do obima do kog su takva

izbor prava nije učinjen, odgovor treba tražiti u subsidijarnim kolizionim normama. Naš Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (ZRSZ)³⁹ ne sadrži posebno koliziono pravilo na osnovu koga bi se odredilo merodavno pravo za ugovor o pružanju platnih usluga, čak ne sadrži ni koliziono pravilo koje bi važilo generalno za ugovore o pružanju usluga. U tom slučaju trebalo bi primeniti čl.20.t.20.ZRSZ, na osnovu koga bi za ovu vrstu posla bilo merodavno pravo mesta gde se u vreme prijema ponude nalazilo prebivalište, odnosno sedište ponudioca. Nacrt Zakona o međunarodnom privatnom pravu⁴⁰ je mnogo određeniji u tom smislu jer u čl.146.1.v) propisuje da je za ugovor o pružanju usluga merodavno pravo države u kojoj se nalazi uobičajeno boravište davaoca usluga. Ako se uzme u obzir da je ponudilac kod ugovora o platnim uslugama uglavnom pružalac platne usluge, onda će se primenom oba zakonska rešenja praktično doći do istog rezultata.

Ugovor o platnim uslugama se međutim, može smatrati potrošačkim ugovorom u svim slučajevima kada korisnici platnih usluga imaju status potrošača. U ovom slučaju odgovor na pitanje koje će pravo biti merodavno ne može se naći u ZRSZ s obzirom da ovu vrstu ugovora on uopšte ne reguliše. Nacrt Zakona o međunarodnom privatnom pravu je ispravio nedostatak aktuelnog ZRSZ i odredbama sadržanim u čl.149. detaljno predvideo koje će pravo biti merodavno.

pravila i običaji obavezujući za Banku i/ili klijenta ili opšte prihvaćeni od strane međunarodne poslovne zajednice." Dostupno na: https://www.procreditbank.rs/upload/documents/Cenovnici_i_OUP/20160422/Oup%20za%20fizicka%20lica%20%20deo%20koji%20regulise%20opste%20odredbe,%20otvaranje,%20vodjenje%20i%20gasenje%20racuna.pdf

³⁹ Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, "Službeni list SRJ", br.46/96.

⁴⁰ Nacrt Zakona o međunarodnom privatnom pravu je dostupan na sajtu Vlade Republike Srbije.

Milena Petrović, PhD*⁴¹

International Payment Services in the Light of the New Serbian Regulation

Summary

In order to adjust its national payment system to new digital trends, as well as to models and rules applicable in the EU the Republic of Serbia brought the Law on payment services, applicable as of October 2015. The new law regulates manners and conditions of provision of payment services, e-money, payment system and supervision over application of the provisions of the new law. The law is mostly harmonized with the EU rules in this field, mainly with Directive 2007/64/EC on payment services in the internal market and Directive 2009/110/EC on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions.

New rules introduced with the new law brought major changes in the field of domestic and international payments. For the first time all types of payment services were regulated including those in electronic and internet banking, the market was open for new providers of payment services - payment institutions and electronic money institutions, specific rules on informing the users of payment services were thoroughly developed, all with the aim of raising the level of legal security, increase of competition in field of provision of payment services, as well as improvement of the protection of payment services users' rights.

The author in this paper scrutinizes, firstly the field of application of the Law, and secondly two main novelties introduced by the law - payment institutions and electronic money institutions.

Keywords: payment services, payment institutions, e-money, electronic money institutions.

* ⁴¹ Associate Professor at the Faculty of Law Kragujevac.